

Loke tildanner pil af mistelten. Maleri af K. Zahrtmann, 1912.

Mistelten, *Viscum album*

Den stedsegrønne 20–70 cm høje buskagtige plante snylter i Danmark navnlig på æble, hvidtjørn, poppel og birk; stænglerne er gaffelgrene, leddede med aflange læderagtige blade, de små gulgrønne, enkønnede blomster sidder i gaffeldelingerne, bærrerne indeholder en klæbrig saft.

Fandtes tidligere adskillige steder i landets sydlige egne, men er nu kun vildtvoksende på et par lokaliteter i SØSjælland (1). Indplantet i mange haver og parker; Knuthenborg park på Lolland har oparbejdet en ret stor bestand, herfra sælges ved juletid kviste til gartnere og blomsterbutikker (2).

Misteltenen indvandrede i fyrretiden for ca. 7000 år siden. Pollenanalyser viser, at misteltenen var almindelig i egetiden, men gik stærkt tilbage som følge af klimaforværring ved overgangen fra bronze- til jernalder; den kan siden være forsvundet og atter indført i middelalderen med de forædlede sødæbletræer (s. 84) fra Mellemeuropa. I nyere tid blev planten (som man antog for en sygelig udvækst) desuden mange steder udryddet af mennesket (3).

Mistelten 1692ff, fællesgermansk, oldnord. mistiltein; *agermistel* begyndelsen af 1500-t, *mistel* 1563ff – mist = gødning (jf. mistbænk) her i betydningen udsvedning, sygelig vækst, *-ten* = planteskud; i det sydfynske stednavn Mestellten 1683. Forvansket til *mestertjene*, *-stjerne* 1769–1885. *Fuglelim* 1648ff efter bærsaftens anvendelse; *vintergrøn* Sjælland 1769; 1771–1885, *flyverøn* 1800-t; Jylland, Fyn, Langeland, gror tilsyneladende som flyverønnen (s. 76) i trætoppe, *marentaken* SSlesvig 1879, for leddet = overnaturligt væsen, som giver sovende folk »mareridt«, *-taken* tysk dialekt for gren, kvist; *heksekost* (1934) ellers om tæt grenepur i navnlig birketræer (bd. 1) (4).

LITTERATUR: (1) 94 2,1867,2f; 41,1930,189–200; 351 1931,3–7; 173 1933–34,58,88,111; 638 9,1945, 2–4; 152 1,1950,57–61; (2) 351 1937,242ff; 551 12/12 1951 & 20/12 1954; 152 1,1950,61–72; (3) 422 8,35; 495 11,1966,652; 94 64,1968,33; (4) 689 2,821–23; 950 163.

MYTOLOGISK; KYS UNDER MISTELTENEN

Misteltenen spiller en vigtig rolle i den oldgermanske myte om guden Balders drab. Odins søn plages af ildevarslende drømme, moderen Frigg lader derfor alle ting sværge på, at de ikke vil skade ham. Men den listige Loke får opspurgt, at hun undlod at tage den spæde og harmløse mistelten i ed. Loke får den blinde Høder til at skyde en kvist af planten som en pil mod Balder, der falder død om.

Mytens oprindelse og indhold er omstridt. Den kan være et vandremotiv kommet sydfra, og nedskriverne har næppe selv kendt planten, navnet bruges således også om et træ og et sværd (1). At valget faldt på mistelten skyldes måske ligheden mellem de parvise blade og en pil.

Mistel (mistil) synes sammen med tisdal (tistil) og lille kiste (kistil) nævnt i trylleformel på runesten fundet ved Gørlev NVSjælland (1b). En gren lagt i bøssens skæfte ophævede en denne påført trolddom, som gjorde, at intet skud ramte; jule- og nytårsaften blev planten hængt på frugttræer, som da ville bære megen frugt (Danmark? 2). Planten blev et symbol for renhed og uskyld; at kysse den, som stod under en mistelten, var tegnet på kærlighed. Skulle det gå rigtigt til, måtte man fjerne et bær for hvert kys, man fik eller gav. Pigen, som ikke bliver kysset under misteltenen, står ikke brud det følgende år (Danmark? 3).

Juleaften må man kysse enhver pige, der kom-

mer ind under en i loftet, lysekrone etc. op-
hængt mistelten (4), skikken stammer fra Eng-
land. »I år [1888] har misteltenen for første
gang ladet sig repræsentere ved den danske jul«
(5). Siden ofte anvendt som julesymbol, navnlig
i købstæderne (6); der indføres en del mistelten
fra Italien, før 1939 også fra Czekkoslovakiet
og Nordfrankrig (7).

LITTERATUR: (1) 228e 3,737; 495 11,1966,653; FF
Communications nr. 196,1965; (1b) Lis Jacobsen og
Erik Moltke, Danmarks Runeindskrifter (1942), 292-
94, tillæg 593; (2) 19 225 sml. 239 1933,33-40,65-
74; (3) 65 26/12 1950; (4) 488g 3,91; (5) 65 8/1
1889; (6) 635 24/12 1929; (7) 65 22/12 1949.

LÆGEMIDLER

Vor folkemedicins brug af mistelten går tilbage
til, hvad antikens forfattere skrev om en i Syd-

europa på eg snyltende art (*Loranthus europaeus*). Den anses for at være frugtbargørende (1),
jf. ovenfor; plukket i marts i månens næ og
hængt om barns hals værner den mod epilepsi
(1520), mod samme sygdom indtages mistelten,
knuste pæonfrø og asken af duehoveder (begyn-
delsen af 1500-t) (2).

Simon Paulli 1648, 392: knust mistelten alene
eller blandet med pæonens frø og rødder indta-
ges i liljekonvalvand hvert måneskifte mod epi-
lepsi; nogle kvinder plejer at tilsætte guldstøv
filet af arvegods, andre tager det fra forlovel-
sesringen og mener sig nu værnet mod eller
endog befriet »fra denne slemme og farlige syd-
dom«, hvilket dog kun er overtro, men kvinder
tror hellere på, at der ikke er vand i Østersøen,
end at de lader sig overtale til ikke at bruge det-
te middel.

Bladene har været anvendt mod slag = epilepsi

Balder dræbt af Lokes pil. Maleri af C. W. Eckersberg, 1817. Kunstakademiet.

(3). Planten skal kunne modvirke mareridt (Slesvig; 4) og værne får mod leverikter (5). Stængler, blade og bær (af *Viscum album* eller *Loranthus europaeus*?) er anført i farmakopeen 1772–1850; på danske apoteker brugte man endnu 1922 en formelsamling med bl.a. mistelten i et middel mod epilepsi, dette »markgrevindens pulver« fandtes på nogle apoteker så sent som 1950. Af bærrerne koges med linolie og terpentint en fuglelim til fangst af især kramsfugle; kogt med ludsalt skal bærrerne kunne give en god sæbe (o. 1800; 6).

Hedelyng.
Flora Danica,
1777.

LITTERATUR: (1) 159 1904,26; (2) 637 1925,138 efter 288 og 16; (3) 398 1806,879; (4) 919 26,1879, 479; (5) 739 1,1796,639f; (6) 739 1,1796,639f; 182 4.1,1806,216–18; 398 1806,879.

POESI OG PROSA

En snylter, en rå proletar · sad rodfæstet dybt der hvor stammen bar ar. · En barkens alfons. *Harald H. Lund* (1); de hvidgrønne bær er matte i glasset som blinde fugleøjne *Christian Elling* (2).

LITTERATUR: (1) 561f 19; (2) 213 153.

Hedelyng, *Calluna vulgaris*

Lav stedsegrøn og stærkt forgrenet busk med små taglagte blade og i august-september oprette klaser af rødviolette (sjældent hvide) blomster. Karakterplante for de midt- og vestjyske heder, men også almindelig i NSjælland og på Bornholm; gror iøvrigt hist og her på sandbakker og i tørvemoser over det meste af landet.

Lyng 1561ff, oldnord. lyng, fællesnordisk navn oprindelig knyttet til et terræn (evt. som stednavn) og sikkert sigtende til lyngtørvens lethed (1); allerede i vikingetiden benævnelse for denne og andre hedeplanter; i talrige gamle stednavne, således Lyngø 1085ff NSjælland, Lyngmose 1158ff ved Tikøb, Nørlyng 1231ff ved Viborg, Lyngå 1255ff, Lyngballe 1323ff og Lyngby 1313ff Øjylland, Lyngballe 1475 Vejle amt.

Hede 1594ff; SSlesvig, Sønderjylland; *brum* o. 1700ff; Himmerland o. 1870, om de affaldne blomster og blade, uvis oprindelse; i stednavne som Bromme 1212ff MSjælland, Brumhøj, Øjylland. *Hedelyng* 1764ff, *lynggræs* og *hedegræs* NSlesvig 1781, *hedekruds* o. 1863ff, Sønderjylland, efterleddet = urt; *kostelyng* 1820–90 efter anvendelsen, jf. det botaniske slægtsnavn *Calluna* fra græsk *kallyno* = udfejer, renser. *Rappe*, *lyngrappe* Sønderjylland, se rapgræs bd. 1, i stednavnet *Rappe* 1832, 1912 Vilsbæk Sønderjylland; *fårellyng* Jylland, *gejl* Fyn, NSjælland, vel oprindelig til gyvel (s. 201), *skrub* Falster, fællesnavn for grov vegetation. I kæltringsproget (Jylland) *svartsnudskeles*. – Færøerne: *lyngur*. (1b).

Lyngtørv blev i bronzealderen ofte anvendt til opbygning af gravhøje (2). Ved skiftet mellem bronze- og jernalderen (o. 500 f.Kr.) bredte lyngen sig over forladte agre i Jyllands magre